

VLASTIVĚDNÝ SBORNÍK OKRESU VYŠKOVSKÉHO.

Vydávají učitelské jednoty „KOMENSKÝ“ a „BUDEČ“ v hejtmanství vyškovském s podporou
okresního výboru ve Vyškově.

Rediguje ALOIS PROCHÁZKA, řídící učitel v ČERNČÍNĚ, p. Bučovice.

II. díl:

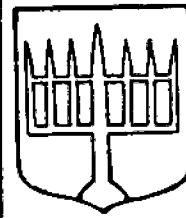
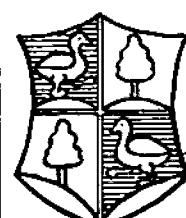
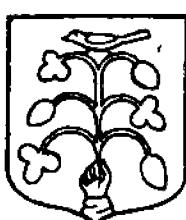
SOUPIS PAMÁTEK PRAVĚKÝCH A HISTORICKÝCH.

X.

E R B Y

Napsal Alois Procházka.

Se 3 obrazovými přílohami a 16 obrázky v textu.

SLAVKOV 1932.

NÁKLADEM VLASTNÍM. — TISKEM F. OBZINY VE VYŠKOVĚ NA MORAVĚ

Se vznikem a vývojem rytířství od století XIII. a XIV. nadešla i potřeba rytíře do brnění zakuklené rozeznávati. Tak povstal výběr znamení, kteráž rytíři zprvu podle své vůle, později toliko z příslušenství panovníkova přijímali a umisťovali na součásti rytířské výzbroje, především na krunýř i na přilbu, na štít nebo na praporec kopí. Pro užívání takových znamení, z n aků neboli erbů, vyvinula se do konce středověku a dále řada zvyklostí, pravidel a předpisů, jejichž souhrnem, studiem a výkladem obírá se věda zvaná erbovnictví — heraldika (od slova herold = hlasatel, jehož úkolem bylo u panovnických dvorů erbovnictvím se zaměstnávati).

Některé ze zásad heraldických byly: erb potvrzoval nebo udílel panovník (erbovním listem, diplomem); erb rodinný byl dědičný podle pokrevenského práva šlechty; erbu uděleného směla užívat jen obmyšlená osoba a její rod; oprávněným užíváním erbu projevoval se původ, jméno, stav, příslušnost rodová čili sourodost s jinými; vdané ženy spojovaly erb rodny s erbem manželovým; také dva rody mohly erby slučovat.

Podstatné části erbu jsou: štít a helm (přilba) s klenotem; k vedlejším částem čítáme příkryvadla (pláště, závěsy a vinutí ze stuh, naznačované později ozdobně proplétajícími se listy a úponkami rostlin), ozdoby (koruny, klobouky, čepice, meč, biskupská berla a j.) a štítonoše (postavy lidské i zvířecí, ze života skutečného i z bájí).

Podle štítonoše držícího štít před sebou, ať již jest při erbu vyznačen nebo nutno si ho tam přimyslit, určuje se na erbech strana levá nebo pravá, nikoliv podle stran toho, kdo se na erb dívá, tedy divákova strana levá jest heraldicky t. j. na erbu strana pravá a opačně.

Štít jest deska, na kterou se umisťuje erbovní znamení. Její podoba podržuje v miniatuře stále podobu původního štítu, t. j. bývalé součásti bojovnické výzbroje.

Povrchová plocha štítu jest buď v celku nebo bývá rozdělena pravidelnými čarami svislými, vodorovnými nebo šikmými na určitý počet míst čili polí. Tato pole bývají omalována; zvyklost volila na to jenom barvy výrazné, živé: červenou nebo rubínovou, modrou nebo blankytinou, zelenou, bílou (stříbrnou), žlutou (zlatou), černou.

Erbovní znamení umisťované na štítovou plochu vyvolovali ze všech přírodních říší i z různých poměrů lidského života, skutečných i bájných; mnohá z nich byla ovšem na ten účel zvláštním způsobem upravena; pak mluvíme o heraldickém lvu, orlici, lilii a pod.

Nejstarší erby vyznačují se jednoduchostí jak štítové plochy, tak znamení i klenotu. Postupem času, přízněním rodů i úpadkem heraldického vkusu přibývá erbům složitosti a umělkovanosti.

Často erbovní znamení určovalo i jméno rodu: páni z Bubna, z Růže, Žabkové a pod. Má-li štít více polí, číslují se pořadem od pravé strany k levé nejprve v horní řadě, pak stejně v řadách dalších.

Na horním okraji štítové desky spočívá helm (přilba) nejrůznějších podob. Na přilbě bývá vyznačeno zase erbovní znamení buď stejné jaké je na štítě nebo i jiné. Znamení na přilbě sluje klenot. Jest to přezitek zvyku z prvních dob rytířských, ba až z nejdávnějšího pravěku, kdy bojovníci upevňovali si na hlavu skutečné předměty, tak z říše zvířecí připravenou hlavu medvědí, rohy tuří, parohy, vycpaného ptačího dravce s rozpiatými perutěmi, nebo jen jejich křídla sama a pod. Opatření toto nejen že symbolisovalo odvahu, sílu a bystrost bojovníkovu, ale mělo zapůsobiti na soupeře odstrašujícím dojmem ze zvětšené postavy a z hrozivosti zevnějšku.

K rozkvětu svého významu dospěl erb za století XVI. a XVII. Erb hlásal světu urozenost, bohatství, moc, rozvětvenost přibuzenstva a z toho všeho plynoucí pýchu svého majitele. Vrývali jej do svých pečetidel, zdobili jím portály nákladních, uměleckých staveb hradních a zámeckých, vtesávali na pamětní a náhrobní desky, nesou jej i projevy zbožnosti a dobročinnosti (sochy, zvony, křtitelnice a pod.), malovali jej do knih, na jídelní příbory a na drahá skla, razili na mince. Vymřel-li rod, byl za pohřbu zničen i jeho erb. Dr. Jindřich Winkel, otec moravské praehistorie, v spisu „Bilder aus der mährischen Schweiz“ (1882, str. 32.) vyličuje podle zápisů hraběte Ludvíka z Rogendorfa takový obřadný zánik erbu: Roku 1620 zemřel v Praze majitel panství rájeckého Jan Drnovský z Drnovic, bezdětný a poslední svého rodu. Jeho tělo bylo převezeno do Rájce a zde slavnostně pohřbeno. V lesklé, bohatě zdobené a zlacené rakvi neslo ho dvanáct tovaryšů soukenických za hlaholu zvonů do chrámu. Bratrský duchovní dojemnou řečí loučil se před čestným přibuzenstvem i zástupci moravské šlechty s ušlechtilým příslušníkem své církve ze starobylého panského rodu. Poté přistoupil podle dávného zvyku černě oděný herold, jenž v průvodu pohřebním nesl před rakví erb drnovský zahalený černým flórem, zamával nad rakví taseňním mečem ke stranám světovým a tříkráte volal slavnostně: „Což skutečně zhasl starobylý a mocný rod pánu z Drnovic?“ A když shromáždění po tříkrát přisvědčili, rozlomil erb mrtvého pána hlásaje: „Mocného panského rodu Drnoviců již není!“ Zlomky erbu byly vloženy k mrtvému do rakve a ta vnesena do hrobky.

Zvláštním zjevem zachovalým z dob užívání erbů jsou tak zvané „erbovní vývody“ (= weywod, wegvod). V. Houdek¹ praví o nich:

Jsou to předchůdcové matrik. Počínají u nás koncem století XV. a přestávají kolem polovice XVII. věku.

„Vývodem“ znázorňuje se pomocí erbů, ze kterých rodů — po meči a po přeslici — určitá osoba šlechtická „se vyvouzuje“

Vývody jsou: 1. psané (hlavně v Paprockého „Zrcadle...“), 2. malované (na pergamenech, na zevnějších listech několika kvaternů moravských desk zemských, na př. Albrechta Černohorského z Boskovic), nebo nejčastěji 3. na kamenech vytesané (na př. u nás: na náhrobníku Kokorského z Kokor ve Vyškově nebo na římsách v arkádovém nádvori zámečku v Ivanovicích). Podle toho, kteří předkové jsou na vývodech jmenováni, rozřídí se vývody na:

- a) dvojerbovní (erb otcův a matčin),
- b) trojerbovní (erb otcův, matčin, bábin po otci),
- c) čtyřerbovní (otec, matka a obě báby),

¹ „Moravské vývody erbovní“, Musejní spolek, Brno 1917.

d) pětierbovní (na př.: otec, matka, bába, jedna prabába a jedna praprabába — vesměs z otcovy strany),

e) šesti- a víceerbovní.

Nejsou však erbovními vývody dvojice erbů manželských (snubních, aliančních) jak jsou u nás na zámku v Račicích, na Nových Zámcích u Bučovic, nebo na náhrobníku v Dobročkovicích.

Na konec stafi o našich erbech nufno též zmíniti se o erbech literaturou k nám kladených ale nikde nezachovaných.

Tak v Kolářově „Českomoravské heraldice“ uvádějí se na půdě našeho okresu „čtyři erby zakladatelů kláštera pustiměřského: Švábský, Boskovský, Kravařský a Vejtmilovský na zrušeném klášteře pozůstalé.“

Houdek v „Mor. výv....“ na sfr. 55. o tom praví: „Pustiměřské erby jsou dávno ztraceny. Jest však otázkou, zda patřily zakladatelům toho kláštera, jak Kolář tvrdí. Opatství to založil olomoucký biskup Jan VI. příjím Volek, levoboček krále Václava II. r. 1340. Snad to byly erby abatyší tamnějších. R. 1520 byla tam abatyši Apolena z Boskovic, r. 1551 převoříši Ludmila ze Švábenic.“

Dnešnímu pokolení jsou zachovalé erby foliko důležitou pomůckou pro badání historické a jejich soupisu a ochraně v kraji sluší věnovati stejnou péci jako všem jiným památkám.

VÝKLAD ODBORNÝCH NÁZVŮ VE SPISKU UŽITÝCH

Alianční erby = erb manželův na pravé straně, manželčin zleva, v těsném sousedství, v jednom orámování okrasné.

Bijáky = viz palcátý!

Břevno = úzký pás rozdělující pole štífová.

Buzikány = viz palcátý!

Damaškovaný = pás, pole; plocha pokrytá kresbou spirál, která má naznačiti vzorek vyrážený nebo vekaný do tkaniny — damašku.

Exlibris = značka majitelova do knihy vlepená; u šlechtických majitelů ještě vyrážen na desky knihy erb = superelexibris.

Greif = noh, zvídře z bájí: půl supa (hlava se zobanem, křídla), ostatek tělo lvi.

Chronogram = lefopočef vyznačený v nápisu většími literami, někdy i barvou odlišnými. Jsou to litery užívané k římskému cifrování CDILMVX. K nápisu musí být ovšem volena slova, v nichž není uvedených liter víc než k lefopočtu je zapotřebí. Chceme-li zjistit rok v nápisu utajený, vypíšeme vyznačené litery a sestavíme podle hodnoty. Při tom dlužno pamatovat,

	že $V = 5$ a $I = 1$ vyskytuje se někdy vícekrát a tu je pak třeba jejich součet ku předešlým hodnotám připojiti. V nápisu na soše ve Vícemiličích opakuje se takový chronogram čtyřikrát.
Kartuše	= oválná nebo elipsovitá plocha ozdobně orámovaná, na kterou jako na štíť jest umístěno erbovní znamení.
Klenák	= závěrečný, prostřední kámen v klenutém oblouku; obyčejně přední jeho plocha je lichoběžník.
Kropáč	= v heraldice kus stonku ukončeného květem, vše přiměřeně stylisované. Na př.: liliové kropáče u Kropáčů z Nevědomí.
Legenda	= vše, co na erbu, náhrobníku, zvonu, na minci a pod. jest písmem nebo obrazem vyznačeno, co pozorovatel na tom předmětu může „vyčísti“.
Lekno	= leknínový list obyčejně srdcovitého tvaru na lodyze s kořínky. V erbu Kouniců.
Noh	= viz greif!
Odřívous	= střela, šíp s obloučky vlevo a vpravo dolů směrujícími; znamení vzniklo jednoduchým zobrazením šípu prostředněho horním retem s kníry. Ve znaku všech větví rodu Benešoviců.
Ostrev	= dřevo se zbylými kusy větví.
Palcát	= dřevěná palice s načlučenými hřeby a ztužená často i železnými kruhy, buď v jediném kuse s toporem, nebo na konci toporu na řetěze zavěšená ježatá koule. Známá husitská zbraň nazývaná též biják, buzikán nebo řemdih.
Pole šachované	= kostkované, čtverečkované, čtverečky střídavě ve dvojí barvě.
Rozzavená	= ústa otevřená, huba, zobák.
Ruka zbrojná, obrněná	= paže a ruka rytíře oděněho v brnění, tedy rámě s žezlými pláty a ruka v žezlné rukavici.
Řemdih	= viz palcát!
Smyčka	= rohy vojské zprvu křížem přeložené, později dole v jedno spojené v podobě 8. Ve znaku Bukůvků.
Snubní erb	= viz alianční!
Stínka	= výstupek na hradební zdi, záštita obránců hradby proti střelám útočníků; (od stíniti). Hradba se stínkami = zubovitá zeď = cimbuří. Ve znaku Kokorských, z Myslečovic.
Svorník	= viz klenák!
Šachované pole	= viz pole!
Šraňk	= kus plotu z kolů, zábradlí, brána. Ve znaku Johanky z Háje.
Věnisky	= kytice z listů uvíté v palcovité podobě; skřížené na podušce ve znaku boskovském v klenotě; původně květinové věchty ku mytí.
Věžník	= hlídací pes, původně pes přibraný hlídkačem, hlásným, strážcem na hradbách, na věži. Ve znaku Věžníků.
Vrš, vrše	= (ž. r.) proutěná síť, koš na lovení ryb. Ve znaku Sudličků z Borovnice.
Vývod, vejvod, weywod, weg wod	= výklad viz v části úvodní!

BOHDALICE.

1. Na náhrobním kameni vladky **Protivce ze Zástřizla na Prusich** († 1505) jeho erb: štít s velikou lilií, která jest i jako klenot na helmici. (Tab. I. č. 1.) Barvy tohoto erbu bývaly: lilia bílá, štít červený.

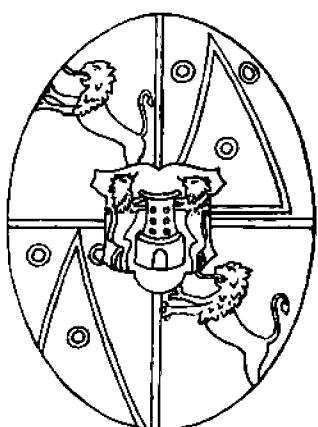
2. Za kostelní presbytáří jest zvenčí přistavěna hrobka rodiny dnešních majitelů bohdalského statku říšských rytířů Mannerů.

Pod půlkruhovou klenbou jejího portálu jest upevněn mannerovský znak pečlivě a v kusně do mramoru vytěsaný: Štít rozčtvrcený, v 1. a 4. poli čtverecovaném po vzpřímeném lvu, přes 2. a 3. pole svisle čárkované běží šíkmo páš od levého rohu horního ku pravému dolnímu; uprostřed štítek, jež oba lvi podpírají, s postavou nakročeného ozbrojence v rytířském odění, který levicí přidržuje u boku zavěšený meč, pravici drží vysokou halapartnu. Nad každým z horních rohů štítové desky přilba s mřížovým hledí, z jejíž koruny vyrůstá jako klenot sedmipéré rozpiaté křídlo; na levém z nich postava oděnce jako na štítku, na pravém lev.

Tento erb jest ještě v méně pečlivém provedení upevněn v panském dvoře vedle zámku nad portálovým vchodem na sýpku a nad průjezdem do dvora od návsi.

BOŠOVICE. (Okres Klobouky u Brna.)

Na náhrobníku v kostelní zdi krásně zachovalý erb Petra Bošovského z Polánky († 1566): na štítě děleném po výšce v každé polovici štíhlý krk husi. Mezi zobáky šesticípá hvězda. Za klenot na helmu opět husí krk hlavou vlevo otočený. (Tab. I. č. 2.), — Barvy (10., str. 396. č. 1494)²: stříbrně bílá (stříbrná) a modrá tak, že na modrému poli bílý krk, na bílému poli modrý krk.

Obr. 1.
Bučovice.

Erb Sidonie Šlikovny.

z Čech. Náleží první manželce (od roku 1569—1575) Jana Šembery z Boskovic Sidonii Šlikovné, hraběnce z Pazounu a Lokte. (Obr. 1.)

Na rozčtvrceném štítě v 1. a 4. poli lev ve skoku, ve 2. a 3. poli po trojúhelníku se třemi kroužky kolem vrcholu. Střed štítu pokrývá štítek, na kterém dva vzpřímení lvi střeží hradební věž s branou.

V zámku vybudovaném v letech 1566—1581 Janem Šemberou Černohorským z Boskovic jsou na 3 stranách nádvoří kolem přízemku, prvního i druhého poschodi arkádové chodby. V úhlech některých oblouků nad sloupovými hlavicemi vyvedl kameník plasticky erby. Opakuje se jich tu celkem patero a vesměs bez klenotů:

2. boskovský sedmizubý hřeben na oválném štítě 9krát (tab. I. č. 3.);

3. Šemberovy první manželky Šlikovny 4krát; zde však jest odchylka od výše popsaného erbu šlikovského z městského lapidaria: vzpřímení lvi v 1. a 4. poli vznášejí na předních tlápách chrámový portál;

² Prvé číslo poukazuje na příslušné dílo v seznamu literatury.

4. druhé Šemberovy choti *Anny Krajsířky z Krajku*: štít pokosem napříč rozdelený na dvě pole; z nich pravé dolní jest damaškované, levé horní prázdné. Odchylka od toho jest uvedena níže. Tento Krajsířčin erb opakuje se v nádvoří 8krát. (Tab. I. č. 4.)

5. V prvním patře jižního křídla mezi oblouky následuje za letopočtem $\frac{1}{8} \frac{5}{2}$ pět erbů v tomto pořadí: šlikovský, boskovský, Krajsířčin a další dva, totiž: na 4. místě ve štítě půlměsíc rohy vzhůru směřující (tab. I. č. 5.), neznámého rodu a

6. na 5. místě salmovský: v rozčtvrceném štítě v 1. a 4. poli vždy dvě šupinaté ryby středem obloukovitě k sobě přihnuté, ve 2. a 3. poli vzpřímený okřídlený greif držící v předních pařátech do prava před sebou šupinatou rybu. (Tab. I. č. 6.)

V přízemním rohu, kde se stýkají zámecká křídla jižní s východním, jsou těsně vedle sebe trojí dveře (na schodiště) s kamenným ostěním a římsou, na které jest vždy po trojici erbů *Jana Šembery* a obou jeho žen.

Obr. 2.

Bučovice. Ex libris Petřvaldských.

vokého vepře se zdviženými předními nohami obráceného na pravou stranu. (Tab. I. č. 7.) Za klenot na helmu dvě křídla proti sobě rozpiatá. Barvy (podle archivu minist. vnitra v Praze, pag. 73): štít žlutý (zlatý), vepř černý; peruti v klenotu: pravá od spodu do půli černá a ve vrchní půli žlutá (zlata), levá peruf má tyto barvy obráceně vystřídané. (10., str. 81., č. 184.)

9. Z rodu Bystřických z Ojnic sourozenců Janíčka († ve 2. polovici XV. stol.), Anežky Strážnické ovdovělé Žerotínovny († 1531) a Markéty († 1532): štít 5 krát pokosem pásovaný (tab. I. č. 8.). — Erb ojnický jest vymalován na obalovém archu olomouckého kvaternu desk zemských ve čtyřerbovním vývodu Albrechta Černohorského z Boskovic (jehož matka byla Anna z Ojnic) barevnými pásy černým, stříbrným, zlatým, černým a stříbrným (13., str. 59.).

10. Jana († 1588) a Tomáše († 1592), synů malíře Vavřince Pukla Plucara: na štítě pravá ruka ve vodorovné poloze vznáší v sevřené hrsti za stopku žebérkované jablko či meloun s listem. (Tab. I. č. 9.)

Na severním křídle použil kameník k výzdobě nad krajním sloupem dvojice „věnsků“ na podušce, jak tvořívají klenot boskovského erbu.

7. Severním křídlem, které má do nádvoří chodbu s arkádami, ale pak jen zed se slepými okny na venek, byl hlavní vchod do zámku. Nad římsou jeho kamenného portálu jest zase známá snubní skupina erbová, ale vyvedená velmi ozdobně a ve větším měřítku. Na erbu Krajsířčině spatřujeme však úchylku v uspořádání štítových polí: prázdné pole jest tudole vlevo a damaškované vpravo nahoře, tedy opačně než na 8 štítích v nádvoří.

Na náhrobnících v městském lapidariu spatřujeme tyto erby:

8. Jana Herolta z Popůvek a na Mouřinově † 1569 (občana brněnského obdařeného roku 1541 znakem a přídomkem „z Popůvek“ a přijatého do moravského rytířstva roku 1549): na štítě půle di-

11. Na obou kamenech skládavých někdy krásný dvojdílný náhrobník Justinky († 1592), dcerky Martina Mincera z Proudníka, jest vytesán stejný znak: v oválném štítu šikmý kříž, v jehož vrchních třech úhlech jest po pětilisté růžici. (Tab. I. č. 10.)

12. Ve skříni na oratoři na evang. straně v kostele jest uložena rozsáhlá knihovna (se vzácnými prvotisky) odkázaná bučovské faře bývalým zdejším děkanem (od roku 1785) Petrem Jiříčkem († 30. III. 1826). V některých knihách jsou exlibris se znakem rodu Petřvaldských (obr. 2.) a s nápisy: „de la Bibliothèque de Peterswald“ nebo „de Bibliotheca Buchlowiana.“

DOBROČKOVICE.

Na náhrobníku vladyky Hynka Pacáka z Pačlavic a na Šardičkách († 1545) a členů jeho rodiny erby:

a) vladykův — na štítu i v klenotu lýrovitě prohnuté a dole spojené volské rohy, z nichž každý jest protknut napříč mečkem (tab. I. č. 11.);

b) jeho manželky Markéty z Opatova († 1553); znak je již na měkkém pískovci tak otřen, že sotva rozeznati na štítě nějaký předmět nálevkovitý.

HERŠPICE.

R. 1912 bylo nalezeno v lese na Kepkově (valy po bývalém hradě) pečetidlo s tímto vrytým erbem (tab. I. č. 12): na rozčtvrceném štítě v 1. a 4. poli šesticípá hvězda, pole 2. a 3. svisle čárkované; za klenot na přilbě rozepiatá a proti sobě posfavená křídla ptačí. Po stranách štítu naznačena stylisovanými listy přikryvadla.

Poněadž majitelem tohoto území byl kolem r. 1500 Petr hrabě od sv. Jiří a Pézinku (10., str. 542. č. 782; 8., str. 211.), jehož rod užíval s různými obměnami znamení šesticípé hvězdy, lze přisouditi popsaný erb některému členu toho rodu, jenž pečetidlo snad na lov ve zdejších lesích ztratil.

Dnešní majitel pečetidla jest pan Alois Cigánek, statkář v Nových Zámcích u Bučovic.

HOLUBICE.

Zdejší tvrz stávala na místě, kde jest nyní hostinec Konstantina Floriána „U knížecí koruny“. Pole okolo hostince služí „Na knížecku.“ Nad jižní branou bývalého průjezdu, nyní zazděného, jest na hostinci kamenná deska se znaky tehdejších majitelů Holubic: Dominika Ondřeje hraběte z Kounic — dvojité lekna, jeho manželky Marie Eleonory hrab. ze Šternberka — osmicepá hvězda. Pod erby jest vytesán letopočet 1679. (Obr. 5.)

NOVÉ HVĚZDLICE.

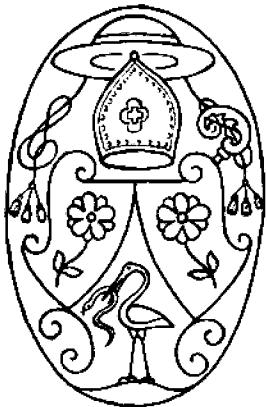
Nad vjezdem do zámku jest upevněn úhledně vytesaný kamenný erb: na štítě ve 3 pole rozdeleném jest v 1. a 2. poli po plnolisté růži, v poli 3. čáp na pravou stranu obrácený, jenž drží v zobanu hada. Nad štítem insignie církevní hodnosti: infule a klobouk se šňůrami, berla. V ozdobné obrubě kolem štítu jest nahoře v kruhu umístěn letopočet 1712. (Obr. 3.) 2. Portálek farního vchodu zdobí znak (obr. 4.): pole štítové dělí napříč vodorovný pás; v jeho středu jest trojzubá koruna a vedle té po 7 listé růžici. Pod korunu jest podložen

kříž ze dvou tyček; v horním úhlu kříže 6 cípá hvězda, v dolním úhlu stejnoramenný křížek.

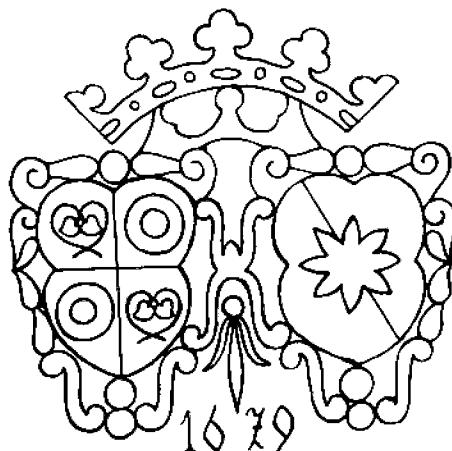
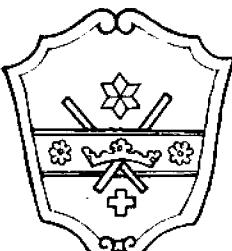
Erb na zámku náleží převoru kláštera Augustiniánů u sv. Tomáše v Brně Mikuláši Kederitzovi (1704—1713), erb na faře Ondřeji Zircklovi, prvému prelátu (1722—1736) téhož kláštera.

CHVÁLKOVICE B.

1. Ve statku čís. 8. (Fr. Hrachovec) nade dveře kuchyně zazdili kamenný erb (tab. I. čís. 13.): přes štítové pole napříč pásem rozdelené rostou 3 bezlisté klasy. Rozměry znaku: výška 40 cm, šířka nahoře 26 cm, uprostřed 23 cm. Kámen s erbem povaloval se ve dvoře statku po dlouhá léta. Teprve r. 1918 dal ho otec nynějšího hospodáře zazdit nad kuchyní; za té příležitosti vytěsali do znaku na příčný pás 19—18 a pod stébla klasová počáteční litery hospodářova jména: K H (Karel Hrachovec.)

Obr. 3.
N. Hvězdlice. Erby M. Kedrice a O. Zirckla.

Obr. 5.
Holubice. Erby Kouniců a Šternberků.

Znak u Hrachovců podobá se znaku pod č. 2. zde popsanému a byly asi oba přineseny z blízkého zámečku Komorova.

2. Také ve statku Přibilíkově v čís. 97. mají do zdi chléva zazděny dva kamenné znaky. Jeden jest téhož znamení 3 klasů jako u Hrachovců, jen že postranní klasy mají po listu srpovitě vyvedeném. (Tab. I. č. 14.) Druhý erb (tab. I. č. 15.) má štít křížem rozčtvrcený: v 1. a 4. poli na pahorku pták (kachna?) stojící na jedné noze a s druhou nohou vpřed nataženou; ve 2. a 3. poli na pahorku strom. Tyto erby přinesl děd nynější hospodyně ze zámku komorovského, kde před lety byl zaměstnán jako zedník.

Podle sdělení p. rady Aug. Kraťochvíla v Budišově patří erb se znamením tří klasů rodu Venin-Paburků a erb se znamením stromu ukazuje na příbuzenství s rodem Pillersdorfů z blízkých Milonic.

V kostele na dvou náhrobcích s legendou silně již podešvemi ořelou lze rozpoznati ještě erby bez klenotů:

a) Kateřiny rozené Žalkovské ze Žalkovic, ovdovělé Bojakovské († 1780), nad nápisem (7., str. 35., č. 2.) snubní skupina pod sedmicípou korunkou; vpravo erb Boja-

kovských z Knurova: na štítě kozel ve skoku vpravo obrácený (tab. I. č. 17.); zleva erb Žalkovských: na štítě zavřená ruka (špatně již znatelná) drží stylisovanou ratolest se třemi žaludy a třemi listy střídavě rozloženými, na ratolesti pták (hrdlička) hlavou vpravo otočený. (Tab. I. č. 16.)

b) Na druhém náhrobníku (Františka Žalkovského ze Ž. † 1767) byl erb žalkovský, jak výše popsán. Dnes zříti z něho jenom obrys hrdličky.

Jiná vyobrazení erbu Žalkovských, na př. u Pilnáčka, Rodové... str. 96., nebo v „Bilder aus der mährischen Schweiz“ od Dr J. Wankela, str. 3., mají ratolest v přirodní podobě, ne stylisovanou.

Barvy: a) Žalkovských: štít bílý, z modrých oblak vyčnívá pozlacená ruka v červeném rukávě, žaludy žluté (zlaté), listy zelené, hrdlička v přirozené barvě; v klenotu kolem helmu přikryvadla červená a bílá, oblak, ruka, ratolest a pták jako ve štítě. (10., str. 96., č. 239.)

b) Bojakovských: štít na délku půlený, pravá polovice stříbrná, levá červená a na celém štítě černý kozel; v klenotu rosoucí kozel. (10., str. 316., č. 1.100.)

IVANOVICE NA HANÉ.

Městečko jest opravdovou pokladnicí heraldickou. Erby tu můžeme viděti:

A) na náhrobních kamenech: 1. na zdi kostelní vedle vchodu do kaple erb (asi z roku 1510) Kropáčů z Nevedomí: 3 liliové kropáče přeložené přes sebe do hvězdy. (Tab. I. č. 18.) Barvy tohoto erbu bývaly: kropáče bílé (stříbrné) v poli modrém.

Týž erb je ještě na talířovitém kameni zazděném vysoko na kostele naproti faře vedle erbu bývalé majitelky panství arcivévodkyně Marie Terezie.

2. V kostele na dvou náhrobcích Beneše († 1565) a Bohuslava († 1571) Pražmů z Bílkova jsou erby jejich rodu: na štítě i v klenotě jelení parohy. (Tab. I. č. 19.) — Erb mívá barvy: parohy zlaté v modrém poli.

3. Na vnější straně zámku při rohu do náměstí jest nad oknem v I. poschodi na kameni s letopočtem 1486 erb podobný peroštýnskému: na štítě i v klenotě hlava Zubří s kruhem v nozdrách. Snad náleží znak tento Mikuláši Hrdému z Klokočova, jenž v té době hejtmanil v Kroměříži. (10., str. 81.)

B) V nádvoří zámku vystavěného roku 1608 Janem Bukůvkou z Bukůvky a jeho manželkou Johankou Morkovskou ze Zástřizl jsou na arkádách I. a II. poschodi vytesány erby dokládající „vejvody“ Bukůvků:

1. erb bukůvský vyskytuje se pětkrát: osmičkovitá smyčka ve štítě i v klenotě (tab. I. č. 20.) — Barvy podle Pilnáčka: znamení stříbrné, štít červený.

2. Estery Syrakovské z Pěrkova (tab. I. č. 21.): na štítě „od rivo us“, v klenotě z koruny dvě paži panenských zvedá drobný kroužkovitý předmět (prsten?) — Barev bylo užíváno pro znamení stříbrné, pro štít červené (10., str. 354).

3. Johanky Zubovny z Myslečovic: na štítě i v klenotě zubovatá hradba a nadní kroky. (Tab. I. č. 22.) Barev neznám.

4. Kateřiny Petřvaldské z Petřvaldu: ve štítě i v klenotě páv vpravo obrácený. (Tab. II. č. 1.)

5. Barbory z Přeboz: ve štítě i v klenotě půl býka na jednom erbu vpravo, na druhém vlevo obráceného. (Tab. II. č. 2.)

6. Kláry z Miletínka: štít vodorovně rozpůlený, spodní pole šachované, vrchní

rozpůlené svisle: v pravé polovici dva kolmé trojpříčlé žebře vedle sebe, v levé půli dva černé a dva damaškované vodorovné pásy. (Tab. II. č. 3.) V klenotě mezi dvěma perutmi střela.

7. Kateřiny z Valdštejna: štít rozčtvrcený a v každém poli vzpřímený lev. Všichni 4 lvi obráceni v jednu stranu — pravou. V klenotě lev rostoucí z koruny. (Tab. II. č. 4. zobrazuje erb valdštýnský z Račic.)

8. Johanky Morkovské ze Zástřizl: heraldická lilie, nad přilbou 3 pštrosí pera z koruny. (Tab. I. č. 1.) — Barvy: lilie bílá, štít červený.

9. Kláry z Hrádku a na Morkovicích: ve štítě pás vodorovný damaškovaný řadou závitnic; za klenotem chochol z 5 pštrosích per. (Tab. II. č. 5.)

10. Elišky Štablovské z Koválovců: kohoutí krk na štítě i za klenot. (Tab. II. č. 6.) — Barvy: znamení stříbrné, štít červený. (10., str. 338.)

11. Anny ze Šumvaldu: napravo obrácený vzpřímený lev; ten i za klenot, ale poloviční. (Tab. II. č. 7.) — Barvy podle Žerotínů: lev zlatý na modrému štítě. (10., str. 452.)

12. Markéty Okrouhlické z Knínic: na štítě i v klenotě pár beraních rohů v přirozené poloze. (Tab. II. č. 8.) — Paprocký udává barvy (Zrcadlo, 287): černé rohy ve žlutém poli.

13. Barbory z Borovnice (tab. II. č. 9.): ve štítě kuželovitá vrš s nálevkovitým otvorem vodorovně položená, za ní pštrosí pero. V klenotu rovněž vrš, ale se dvěma pery. — Barvy znaku nejsou stejné v různých případech; v sini na Zvíkově je vy malován fakt: vrš zlatá, pero stříbrné, štít černý; ve sbírce Jakubíčkově je pole bílé a vrš hnědá. (10., str. 125.) Pěkně vyvedený znak (z r. 1591) Mikuláše Sudličky z Borovnice je na obecním domě v Rosicích; má na štítě vodorovně položenou vrš otvorem rovněž napravo a za ní 3 pera; na přilbě vrš svisle na přilbu přiklopená a po stranách rozepiatá křídla. (Vlastivěda mor., Aug. Kratochvíl: Ivančický okres, str. 285., obr. 47.)

Městečko Vladislav u Třebíče má vrš na stříbrném pečetidle z r. 1548. (Vlastiv. mor., Třebíčský okres, str. 433.)

14. Z dyny z Veselic: vzpřímený lev ve štítě i za klenot.

15. Erb stavitele, mistra zedníka a měšťana brněnského, Antonína Parize: štít svisle plněný, v pravém poli sloup po výše rozpůlený; levé pole dělí se opět ve dvě, horní a dolní, a v každém z nich je po polokouli. (Tab. II. č. 10.)

16. Znak kamenického mistra Jana Foncuna: řepa se dvěma kořeny a se třemi luppeny. (Tab. II. č. 11.)

C) Na hřbitově vystavěli roku 1824 tehdejší majitelé panství František Josef markýz z Lusignano a jeho chof Jana Nepom. (roz. baronka von Reichenau a ovdovělá Auersperková) kapli s rodinnou hrobkou. Na štitové zdi nad sloupovím hrobky je snubní skupina jejich erbů střežená štítonoši: zprava nahým vousatým obrem s kyjem v pravici, zleva stojícím chrtem. Pod korunou oválné štíty; pravý, manželův: přes vodorovné pásy střídavě čárkované lomený pás v podobě litery W, jejž podpírají se stran 2 vzpřímení lvi, mezi rameny pásu šestipaprsková hvězda. Levý štít, manželčin: 7 přičních pásov střídavě hladkých (3) a svisle čárkovaných (4).

KOBEŘICE.

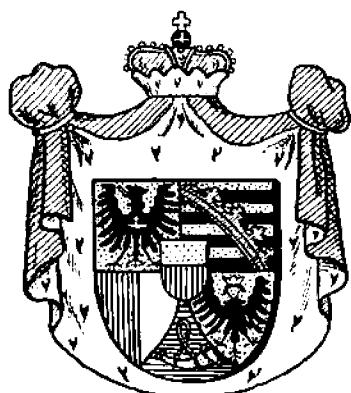
U kostela na náhrobníku (7., str. 23., obr. 3.) Adama staršího Věžníka z Věžník a na Milešovicích († 1577) značně ořejlý jeho erb: psí hlava vpravo obrácená ve štítě i za klenot. (Tab. II. č. 12.) Barvy: hlava bílá, obojek zlatý, pole modré.

KOZLANY.

Nad vjezdem do zbytkového statku p. Martina Krajtla jest upevněn pískovcový znak bývalého majitele, augustiniánského kláštera na St. Brně. V oválné kartuši jest již znamení zcela nezřetelné; nad kartuší opatský klobouk.

KRÁSENSKO.

Špatně opravený náhrobek Kašpara Lukavického z Lukavice († 1596) ukazuje jeho znak: zvíře (ještěr? vydra?) do půli těla z vody vyskakující. (Tab. II. č. 13.) Klenotu tento erb nemá. (10., str. 99., č. 249. II. uvádí omylem za klenot 3 pštrosí pera.)

Obr. 6.

Bučovsko. Erb knížat Lichtenštejnů. II. č. 14.)

MILONICE.

1. Nad hlavním vchodem do kostela visí pod věžním oknem velký kamenný a polychromovaný erb lichtenštejnský: oválný štít je rozdělen v 5 polí: obě horní čtvercová, z dolních dvě v podobě štítu, poslední v podobě trojúhelníka vrcholem nahoru směřujícího. V prvním poli slezská orlice, ve druhém poli (část koruny přes vodorovné pásy) znak vymřelého rodu Kuenringů, ve 3. poli (štít červený a bílý) znak vévodství opavského, ve 4. poli (orlice s lidskou hlavou) znak vymřelých hrabat východofrýských a z Rietberka, v 5. poli (trubka) znak vévodství Krnovského. Středový štítek napříč dělený jest rodinný znak Lichtenštejnů.

Kolem štítové desky vyznačen řetěz s rádem zlatého rouna. Přikryvadla znázorněna hermelínovým pláštěm v horních rozích zdobně zauzleným a uprostřed pod knížecí korunou.

2. Vpravo od vchodu do kostela kamenná socha Jana Nepomuckého jest na podstavci ozdobena erbem, jenž jeví se kombinací obou erbů ze Chválkovic (tab. I. č. 14. a 15.). Na rozčtvrceném štítu v 1. a 4. poli trojice klasů se dvěma listy, ve 2. a 3. poli strom. Jest to snad snubní erb dárců sochy, jimž počátkem 18. století náleželo panství ko-

morovské, z jehož starých budov před postavením dnešního zámečku pocházejí erby odnesené do Chválkovic (viz tam!).

P. rada Aug. Krafochvíl míní, že jest to erb rodiny Pillersdorffů, kterým v té době Milonice náležely.

NEVOJICE.

V lese bylo nalezeno před lety mosazné pečetidlo, jehož otisk ukazuje pěkně vyrytý erb (tab. II. č. 15.): rozčtvrcený štít má v 1. a 4. poli po trojlístku zašpičatělých luppenů, ve 2. a v 3. poli vzpřímeného lva, napravo obráceného, dvojocasého. Klenoty nad korunovanými přilbami jsou dva: pravý má tři ryby hlavami ku přilbě se sbíhající, z nichž prostřední svislá jest od postranních oddělena pštrosím perem; v levém klenotu vyrůstá z korunky na přilbě vzpřímený lev napravo obrácený. Štít objímají přikryvadla naznačená listovými spirálami.

Obr. 7.
Pustiměř-Melice.
Erb J. Očka z Vlašimě.

Hrot štífové desky směruje mezi 2 dlouhé skřížené listy palmové. Jméno majitele erbu a pečeti jest vyznačeno v oblouku nad klenoty velkými začátečními písmenami C·F·F·V·3. Erb jest olemován protáhlým šestiúhelníkem perlíkovým. Kdo tímto erbem pečetíval, nedovedu říci. Pečetidlo jest nyní mým majetkem.

PODBŘEŽICE.

Na náhrobníku Ondřeje, malíře a syna Ondřeje Jiřího Vítka, † 1599 uchoval se pod nápisem štít se třemi štítky vykrojenými při pravém horním rohu; nad štítky litery W G t. j. Witek Gurka. (Tab. II. č. 16.) Znak tento není šlechtický; u obou Vítků, umělců-malířů, užito tu po způsobu lidí „urozených“ znamení jejich zaměstnání, totiž 3 štítků, jimiž bývá označováno umění malířské. Nejde tedy o dva příslušníky panského rodu Vítkoviců erbu pětilisté růže; k této doměnce mohla by sváděti čtenáře ne-

jasná věta ve *Vlastivědné příručce soud. okresu vyškovského*, 1925, str. 77., heslo „Podbřežice.“

PUSTIMĚŘ.

František Vaculík, farář v Drysicích, vykopal v letech devadesátých minulého století na hradisku Melice pískovcový zlomek erbu s dvěma supími krky obrácenými napravo. (Obr. 7.) Jest to erb zakladatele hradu melického, olomouckého biskupa (v letech 1351—1364) Jana Očka z Vlašimě, zemřelého roku 1380 arcibiskupa (1364—1379) a kardinála pražského. (7., str. 44., obr. 8.)

Podle Čsmor. Heraldiky II., str. 141, měl erb vlašimský na stříbrném štítě červené hlavy se zlatými nosy. — Krásný kamenný erb vlašimský jest z roku 1489 v Litovli nad zadní branou městské radnice. (Vlastiv. mor., V. Pinkava: *Litovelický okres* str. 90., obr. 25.)

RAČICE.

V nádvoří zámecké budovy:

1. Na průčelní straně uprostřed zábradlí v I. patře dva lvi drží štíty aliančního erbu petřvaldského — páv ve štítu i v klenotu (tab. II. č. 1.) — a valdštejnského — 4 lvi ve štítu, dvojice peruti v klenotu — (tab. II. č. 4.) Litery u znaků prozrazují jejich majitele: HPZP = Hanuše P. z Petřvaldu (držel Račice od 1590 do 1620) a LPZW = Libuše Petřvaldské z Valdštejna, jeho první manželky.

Na zámeckém křídle jižním jsou v I. patře ve třetinách jeho délky další znakové dvojice:

2. Vedle erbu petřvaldského s literami HPZP druhý erb se znamením „odřivous“ na štítu a v klenotu s chocholem pavích per, kterým napříč proniká táž střela jako je ve štítu. (Tab. I. č. 21.) U tohoto erbu jsou litery MSCK = ? Takového erbu užívaly z rodu Benešoviců větve Osovských z Doubravice (v klenotu chochol ze 3 per), Sedlnických z Choltic (5 per) a z Dubé (8 per). Čí jest tento erb, koho znamenají jeho počáteční litery a proč jest k erbu Hanuše P. z P. přidružen, nemohu pověděti.

3. Druhá dvojice na jižním křídle má opět erb petřvaldský a zleva erb Žabků z Limberka: štít rozčtvrcený, v 1. a 4. poli žába, ve 2. a 3. poli střela s příčkou přes špiště (II. 17.); nad štítem 2 přilby, z nichž pravá má za klenot rámě s mečem, levá špičatou čapku se třemi pery. Tato třetí snubní skupina znaková náleží rodičům Hanuše P. z P., totiž Jetřichovi P. z P. a Josefce Žabkovně z Limberka (10., str. 124.).

4. Na konci jižního křídla zámeckého v přízemí přiléhá ku zdi prostá lavice o dvou nevysokých nohách vytesaná z jediného kusu kamene. Na přední ploše noh jsou vyrýsovány erby petřvaldský a valdštejnský se známými literami HPZP a LZW. Přední plocha sedadla nese A · D · 1 · 5 · 9 · 5.

Nad lavicí jsou připevněny na zed 3 kamenné desky nad sebou. Obě spodní z nich nesou nápis, třetí, nejhořejší, jest úzký obdélník zdobený uprostřed opět erbem petřvaldským s HPZ vpravo a P. LZW vlevo a vesopod se vročením 1598.

5. V rytířském sále zámeckém jest nádherný krab, (tab. III.) korunovaný krásně v kameni provedenou reliefní, nástěnnou skupinou erbů Hanuše P. z P. a obou jeho žen. Pod korunou na rozestřeném baldachýnu jest v okrouhlé kartuši erb petřvaldský (s pávem vpravo obráceným). Pod tímto erbem jsou vedle sebe rovněž v karfuších erby valdštejnský zprava a zleva Kateřiny Ulštorfarovny z Němců³): trojhran s vrcholy končícími liliemi (Tab. II. č. 18.) Oba tyto erby jsou podpírány se stran dvěma lvy. — Také krbová římsa má uprostřed erb petřvaldský, ale s pávem obráceným na levou stranu.

SLAVKOV.

1. Na průčelní zámeckém ve štítě pod kopulí jest veliký znak Kouniců — Rietberků. Týž znak jest proveden reliefně v sádře nad hlavními dveřmi farního kostela.

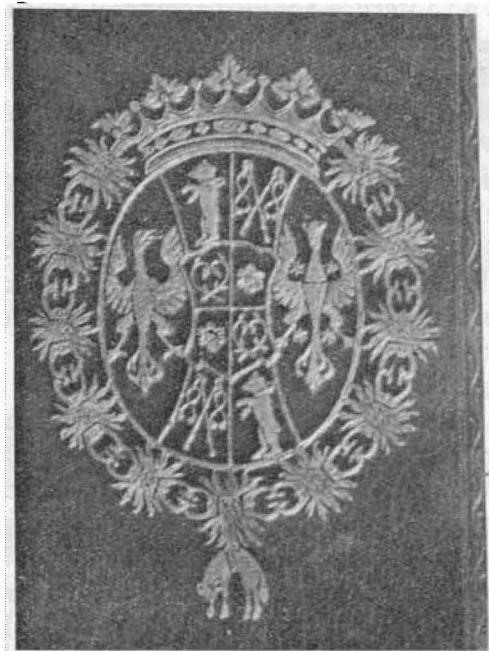
2. V zámecké knihovně mají mnohé knihy na kožené vazbě jako superexlibris (14. str. 64.) vyzlacený kounicovský erb a to ve čtveré variaci:

a) původní kounicovský: dvě k sobě se klonící lekna;

³ Byla před tím druhou manželkou (od 13. X. 1608) Jáchyma ze Slavíkovic, po jehož smrti kolem roku 1610 provdala se za Hanuše P. z P. (10., str. 69., č. 152.)

b) složený kounicovsko-sezimovský: čtvrcený štít s lekny v 1. a 4. poli, se šestilistou růží ve 2. a 3. poli;

c) kolem některého z předcházejících erbů jest v oválném rádku nápis: MAXIMILI-ANUS · VDALRICVS · COMES · A KAVNITZ & RITTBERG;

Obr. 8 a.

Obr. 8 b.

Superelexibris Kouniců-Rietberků.

d) erb kounicovsko-rietberkovský (obr. 8. a b) bez nápisu nebo s nápisem: WENCESLAUS · ANTONIUS · S·R·I · COMES · A · KAUNIZ : RITTBERG .

3. Městský znak slavkovský jest kombinace zemských znaků českého, moravského a slezského: štít napříč ve dvě půle dělený; v hořejší části jest vrchní polovice dvojhlavé orlice, jejíž pravá půle je černá v poli zlatém, levá červeně a bíle kostkovaná v poli modrém, zoban je vždy žlutý; na dolním poli připojuje se pod orlicí spodní půlka bílého lva dvojocasého v červeném poli. Znak tento (8., str. 155., obr. 44.) byl Slavkovu udělen roku 1416 králem Václavem IV.

Veliký kamenný tento znak byl se zbořené „Hodinové brány“ (8., str. 83. obr. 29.), poslední to památky z bývalého městského opevnění, přenesen na průčelí nové budovy městských škol.

Obr. 9.
Slavkov. Městský znak.

Druhý starý exemplář tohoto znaku jest vytesán na kamenné pamětní desce z roku 1592 nad vchodem do radnice (Obr. 9.)

Na bývalých šlechtických domech ve Slavkově zachovaly se podnes následující kamenné erby, jejichž technická stránka ukazuje, že byly vyrobeny stejným kameníkem; i časový rozdíl jejich upevnění na domy jest nepatrný.

4. Na náměstí Palackého na domě číslo 124. (maj. J. Hrazdílek, řezník) na klenáku nad vjezdem v kartuši (obr. 10. č. 2.) na šikmě rovině pták s kvítkem v zobáku. Při vrchním okraji kartuše litery P P. Pod erbem se spodní strany klenáku 15. 97.

Snad je to erb (a podobně i číslo 6.) rodiny Slavíkovských ze Slavíkovic, jak jest známý podle pečeti Pavla Bedřicha Slavíkovského ze S. hejtmana ve Ždánicích: na štítě (slavík?) ptáček stojící na pahorku a držící trojdílnou větvičku, jednou s plody, jindy se třemi květy. Podle Pilnáčka (10., str. 140, č. 425) bývali členové tohoto rodu v našem kraji (v Pozořicích, v Bučovicích, ve Ždánicích) ve službách panských za úředníky. Na Slavkově byl z nich hejtmanem Albrecht S. ze S. s manželkou (od r. 1644) Eliškou, před tím sňatkem vdovou po brněnském měšťanu Davidu Reichovi.

5. Na sousedním domě „U černého orla“ (roh náměstí a ulice Masarykovy) na klenáku nad vjezdem v kartuši dvě ryby přes sebe křížem. Pod erbem: 16 B · L · 00 · (Obr. 10. č. 1.) Ani majitele tohoto erbu nelze na ten čas spolehlivě určiti. Takto skřížené ryby má v pečeti obec Začany na Židlochovsku. (Vlastivěda morav., Židlochovský o., str. 26, obr. 5, č. 8.)

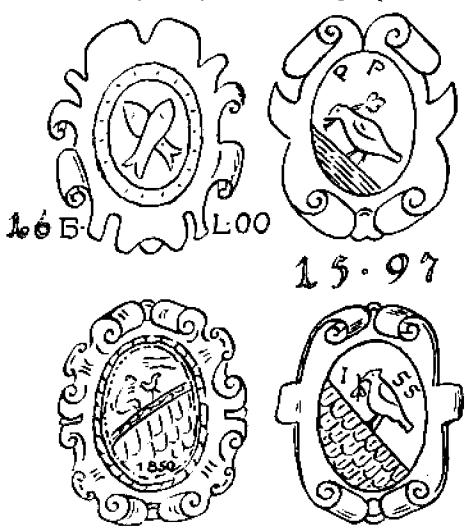
6. Dům č. 54. (maj. Frant. Pešů) v ulici Husově bývalé Panské má nad vjezdem v kartuši ptáka (holuba?) jdoucího po hřebenu střechy, jenž drží

v zobáku větvičku s lístky. Před hlavou ptáka I vytesáno vhloubeně, za hřbetem S S. (Obr. 10. č. 4.)

7. V Bučovské ulici na hostinci č. 185. (maj. A. Glosner) v kartuši v dolní polovině šikmo hřeben střechy a nad ním v horní polovici ruka, veverka (?) a ptáček (?). (Obr. 10. č. 3.) Znak byl za opravy domu v r. 1850 poškozen: spodní část osekána a k dolnímu okraji vryto 1850, k hornímu A · G ·, což obojí ovšem k původní legendě znaku nepatří.

8. Dům č. 68. na náměstí (bývalý Fischerův) zachoval si starobylý kamenný portálek, na jehož klenáku jest vytesán okraj kartuše stejné práce jako u předešlých znaků slavíkovských, ale erbové znamení bylo na kartuši osekáno, patrně, aby jeho vypuklina nepřekážela upevnění plechové tabulky s domovním číslem, která takto bývalé domovní označení „časově“ nahradila. Na spodní straně klenáku jest vryto 15 NB 99.

Dům byl úplně změněn přestavbou v r. 1932.

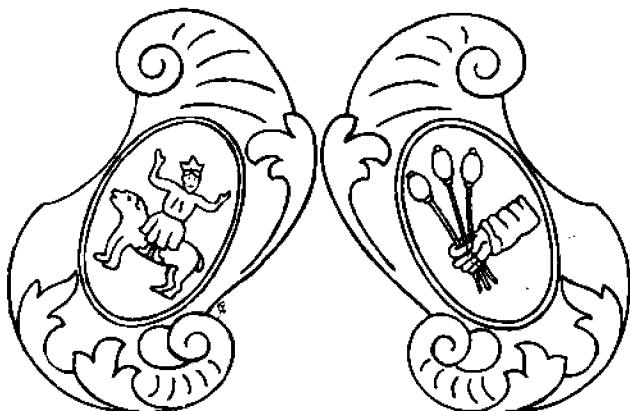
Obr. 10.
Slavkov.

Znaky na bývalých domech šlechtických.

VÍCEMILICE.

Z černeckého hřebenu od hájovny směruje jeden z jižních výběžků až k Litavce a jest tu před samým zakončením prolezán hlubokým průkopem okresní silnice z Vícemilic do Nevojic. Takto oddelený mohylovitý ostroh mezi řekou a silnicí jest korunován mohutnou starou lipou zajisté současnou s pěknou barokní sochou Jana Nepomuckého postavenou pod ní v r. 1711 tehdejšími majiteli Vícemilic Bernarem Antoninem Brabanským z Chobřan a jeho manželkou Johannou Sibyllou rozenou Říkovskou z Dobřic. (9., str. 4. a 7.) O tom svědčí jejich erby umístěné na plastických kartuších na vápencovém podstavci sochy: zprava erb Brabanských z Chobřan — korunovaná panna se zdviženýma rukama jedoucí na medvědu, zleva erb manželčin Říkovských z Dobřic — ruka třímající tři palcaty, které jsou zde provedeny bez hřebů, hladké, že

vypadají spíše jako makovice. (Obr. 11.) Osmiřádkový latinský nápis nad erby fundátory jmenuje (Bernardus... Joanna...):

Obr. 11.
Vícemilice.

Erby Brabanských z Chobřan a Říkovských z Dobřic.

Říkovských z Dobřic psala se po svých nejstarších rodinných sídlech Říkovicích a Dobřicích na Přerovsku. Jejich erb doznał časem trojí změny:

1. Bartol. Paprocký v „Zrcadle...“ z r. 1593 (l. 372) vyobrazuje a popisuje jej tak: „...tři svíčky hořící v ruce a nad zavřeným helmem zase to znamení.“ V této době je erb Říkovských také popsán v Králově „Heraldice“.

2. Z první čtvrtiny století XVIII. zachovaly se erby Říkovských vytesané na dvou sochách Jana Nepomuckého, jehož Říkovští v té době byli neobyčejnými ctiteli. Každý člen rodu měl první jméno Jan (na př. Jan Václav v Hor. Moštěnici, ve Vícemilicích Johanna Maxmiliána — matka, děti Jan Karel, Johanna Sibylla, Johanna Polyxena, podobně i v Kojátkách); stavěli mu na svých statcích sochy, tak v Horní Moštěnici, ve Vícemilicích, u kostela dominikánského v Brně.

V Horní Moštěnici na sloupě se sochou J. N. z r. 1711 jest erb Jana Václava Ř. z D., na němž rovně natažené předloktí neobrněné drží v ruce tři zkřížené palcaty. Souhlasí tedy erb moštěnský s popsaným erbem vícemilským.

3. Teprve na baronských diplomech z let 1729 a 1796 mají říkovské erby v modrém poli

NECONE VNDA MVR NOS
PROTEGE SANCTE IOANNES
ET POSTQVAM VITA HAE
CESSET AD ASTRA TRAHE
ORAT BERNARDVS TECVM
CONSORTE IOANNA
ARMAS VASENTIS
CORDAQVE TOTA SACRAT.

Vyznačené (větší) litery dávají chronogram MDCCVVI 1711⁺ čtyřikrát opakován. Starožitná šlechtická rodina Říkovských

⁺ To jest rok postavení statue. Zajímavé, že jest to týž letopočet jako na soše v Horní Moštěnici.

doprava obrácenou obrněnou paží loktem dolů prohnutou a držící v ruce oblečené v železnou rukavicí tři zkřížené palcaty černé.³

Ve Vysokých Studnicích na Jihlavsku ještě ve věži nad kostelními vráty zazděn kámen s vytesaným erbem (ruka držící 3 žezla) Jana Kryštofa Říkovského z Dobřic, s německým nápisem, ale bez lefopočtu. (Vlastivěda mor., Alois Josef Pátek: Jihlavský okres, str. 221.)

VYŠKOV.

1. Nad hlavním vjezdem do zámku nad oknem I. patra ještě zazděn mezi dvěma korintskými sloupy erb biskupa Stanislava I. Turzy (z Tuřího, mad. Thurzó z Bethlenfalvy), 1497–1540: na štítě půl korunovaného lva, pod ním 3 pětilisté růžice. (Tab. II. č. 19.) Na štítě jen kulovitá přilba.

Obr. 12.

Vyškov. Erby Karla Lichtenštejna.

Na pivovarce.

Nad vchodem do zámku.

(Protasia) Černohorského z Boskovic (1460–1482): ve štítě sedmizubý hřeben, v klenotě dva „věníky“ (čís. 1.) na podušce. Barvy boskovské: hřeben bílý na červeném štítě, věníky zelené na červené podušce. b) Biskupství olomouckého: 2 řady trojhranů (č. 2.). c) Biskupa Stanislava II. Pavlovského (1579–1598): šestirohá hvězda nad půlměsícem ve štítě, na přilbě za klenot táz hvězda (č. 3.). Barvy: obě znamení žlutá v modrém poli.

4. Na bývalém domě (do nedávna budova okresního hejtmanství) císařského varhanika Alexandra de Poglieti nad pamětní deskou ve věnci jeho znak. (Obr. 14.)

5. Nad římsou vchodu do nynějšího hřbitovního, bývalého kapucínského kostela, jsou vedle sebe pod odznaky hodnosti biskupské dva erby (obr. 15.):

a) upravo biskupa-kardinála Františka knížete z Dietrichsteina 1599–1636, jenž tu roku 1617 klášter kapucínský založil: dva široké nože svisle podle sebe stojící;

b) vlevo obnovitele téhož kláštera biskupa-kardinála Wolfganga Hannibala hrab. ze Schrattenbachu (1711–1738): štít složitý, ale nezřetelný zvětráním hmoty, snad i ná-těrem a usazeným prachem.

2. Erby biskupa Karla II. z Lichtenštejna (1665–1695) jsou tu:

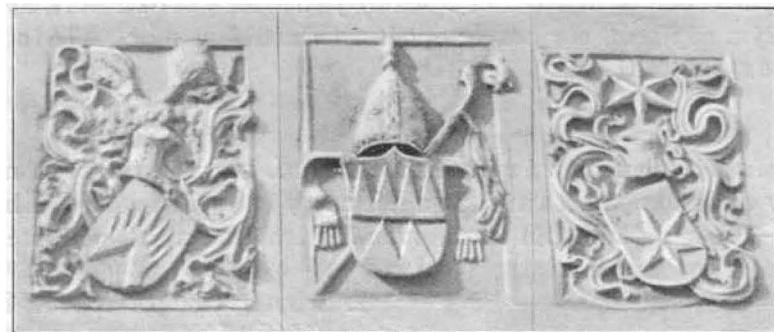
- a) nad hlavním vjezdem do zámku; (obr. 12. č. 2.);
- b) nad průjezdem do starého křídla zámeckého;
- c) na štítové zdi zahradníkova domu v zámku;
- d) nad vchodem do zámecké zahrady;
- e) vlevo od vjezdu do pivovaru (z roku 1680) (obr. 12. č. 1.);
- f) na polychromovaných kachlech vyškovské výroby.

3. Na zdi starého křídla v zámeckém nádvoří jsou ve výši prvního patra vlevo od průjezdu tři kamenné desky s erby (obr. 13): a) biskupa Tasa

³ Časopis vč. mus. sp. v Olomouci: Florián Zapletal. Ze staré kulturní Hané. 1929, str. 228.

6. Na zlomku náhrobnku uloženého v městském museu:

a) znak některého Kokorského z Kokor — dvojocasý korunovaný lev vzpřímený a za trojstínkovou hradbou napravo obrácený (tab. II. č. 20.);

Obr. 13.

Vyškov. Zámek.

Erby bisk. Tasa z Boskovic, biskupství olomouckého, bisk. Stanislava Pavlovského.

b) z erbů „weywodu“, jejž tento náhrobník měl, zbyly v dolních rozích: orlice vpravo hledící s jetelovým trojlístkem v rozích půlměsíce přes hrud vzhůru se klenoucího; v dolním levém rohu kamene na štífě pětizubé hrábě.

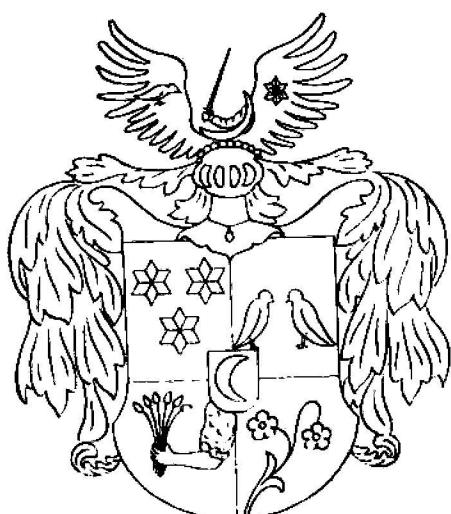
7. Na radniční věži v prvním patře jsou vedle sebe erby olomouckého biskupství a městský vyškovský.

Nad nimi o patro výše jest na pěkné tesané fabuli velký erb kardinála Dietrichštejna.

8. Před bývalým kostelem kapucínským stojí u hřbitovní zdi socha Jana Nepomuckého, která má na podstavci upevněný kamenný štít (obr. 16.) se třemi znaky na oválných kartuších.

Znaky tyto nalezejí nepochybně fundátorům, jak nápisu na podstavci napovídají.⁶

a) Na první kartuši jest plocha vyplňena podobou jezdce na koni; nad hlavou rytířovou ležící lev drží v flapě meč. Při okrajích litery P B. (Č. 1.)

Obr. 14.

Vyškov.

Erb Alexandra de Pogletti.

Obr. 15.

Vyškov.

Erb kard. Dietrichštejna a Schrattenbacha.

b) V dolní části levé kartuše ještě vyznačeno štíťkové kruhové pole, na kterém dva ptáci proti sobě stojící vznášejí v zobanech věnec. Na okraji štítu korunovaný helm má za klenot šesticípou hvězdu se stylisovanými peruťmi po stranách. Po stranách helmu E M. (Č. 2.)

c) Spodní kartuše má v oválném poli husu s rozpiatými křídly vpravo obrácenou. Helm má za klenot mužskou postavu (Tatařín?) v klobouce a s nohami od kolen dolů usečenýma. Postava drží v pravici předmět podobný palmovému listu. Se stran přísluhy litery I W. (Č. 3.)

Z těchto tří znaků lze vlastně jen druhý a třetí pokládat za erby rodové, neboť mají všechny potřebné náležitosti erbu; avšak z týchž důvodů není obraz první kartuše erbem.

Z nápisu umístěného na podstavci sochy na třech bocích dalo by se souditi na majitele oněch dvou erbů, neboť jménům fundátorů v textu uvedeném zdají se odpovídat začáteční litery na erbech. Tak erb druhý náleží asi podle liter EM členu z rodu Mudráků - Sobolů, erb třetí s literami I W Janu Walterovi.

Obr. 16.

Vyškov. Erby na soše svatojánské u hřbitova.

nostáře: štít křížem rozčtvrcený, v 1. a 4. poli po vzpřímeném lvu, ve 2. a 3. poli vyčnívá nad výstupek (stínka hradby?) polovice lva. Průsek dělicích břeven jest zakryt štítkem, jehož plocha jest rozdělena ve 3 pole klínem směřujícím špicí dolů v podobě liter V. Na

* Na pravém boku:

JOAN
VALTERO
ET
MAGDA
LENAE PIIS
CONSORTI
BVS

Na průčelií:

HONORI
SANCTI
IOANIS
NEPOMV.
CENI Vota
OFFEREN
Do

Na levém boku:

ET PIAE
MVDRA
KIANAE
SOBOLI
ERRIGERE
PLACVIT

Na každé straně chronogram bud MDCCCVIIII nebo MDCLVVIIII = 1715. Chronogramové litery jsou vyznačeny červeně.

horním kraji štítu sedí biskupská mitra a knížecí koruna. — Jest to rodinný erb hrabat Lichtenštejnů - Kastelkornů (biskup Karol z L.)

11. Na podstavci svatojanské sochy ve Stromořadní ulici jest za hvězdovitou svítelnou ukryta kamenná deska s nápisem a s erby. Nápis zní:

SANCTO
IOANNI NEPO..
MVCENO
POSVERAT
H DD

Z erbů ve společném rámci má pravý za znamení ozbrojené rámě s mečem; znamením levého erbu jest rozpiaté křídlo ptačí. Oba štíty mají společný klenot: na přilbě vyniká z koruny obojlí znamení jak jest na štítech. Po stranách klenotu jsou litery W a Z.

Podle špatně upraveného chronogramu MDCCVVI = 1711 bude snad možno místnímu historikovi určiti majitele těchto erbů.

Znamení obrněné paže s mečem užívali kdysi vladykové z Lulče.

TUČAPY.

Na kamenné desce (7., str. 46.) na bývalém hostinci Bastlově jest erb biskupa olomouckého Karla z Lichtenštejna, shodný s erby téhož biskupa ve Vyškově.

NOVÉ ZÁMKY.

Kamenná deska pamětní (7., str. 48., obr. 9.) nad branou hradní nese s obou stran nad nápisy z r. 1561 dva znaky:

1. Záviše z Víckova, budovatele hradu: štít svisle rozpůlený, v pravé půli 4 stejně široké pruhы vodorovné, levá půle prázdná (tab. II. č. 22.); v klenotě na přilbě lýrovité rohy. — Barvy podle kroniky Hájkovy byly: polovice štítu červená, pásy střídavě bílé a černé.

2. Závišovy manželky Johanky z Háje: šraňk o sedmi tyčkách; bez klenotu. (Tab. II. č. 23.) — Barvy nejsou na ten čas známy.

LITERATURA HERALDICKÁ A GENEALOGICKÁ SE ZŘEDELEM NA VYŠKOVSKO

1. BARTOLOMĚJ PAPROCKÝ Z HLOHOL: *Zrcadlo slavného markrabství Moravského*. Olomouc 1593.
2. KADICH A BLAŽEK: *Der mährische Adel*. Norimberk 1899.
3. AUG. V. DOERR: *Der Adel der böhmischen Kronländer*. Praha 1900.
4. VOJT. KRÁL RYT. Z DOBRÉ VODY: *Heraldika*. Praha 1900.
5. MART. KOLÁŘ-SEDLÁČEK: *Českomoravská heraldika*. I. díl.
6. AUG. SEDLÁČEK: *Českomoravská heraldika* II. díl.
7. ALOIS PROCHÁZKA: *Starobylé náhrobní kameny, pamětní desky a erby na Vyškovsku*. Blažovice 1902.
8. ALOIS LIČMAN: *Slavkovský okres*. — *Vlastivěda Mor.* 1921.
9. AUG. KRATOCHVÍL: *Dějiny města Bučovic*. — Bučovice 1927.
10. JOSEF PILNÁČEK: *Staromoravští rodové*. Vídeň 1930.
11. MASARYKŮV SLOVNÍK NAUČNÝ, díl III., 1927. *Heraldika*, str. 143. a 144.
12. DR FR. ČÁDA: *Právo osobnosti u nás* (4. *Právo na erb*). „*Všechno*“, list čsl. právníků IX. č. 4, str. 108.
13. VIKTOR HOUDEK: *Moravské vývody erbovní*. Brno 1917.
14. FABIÁN SLABÝ: *Zámecká knihovna ve Slavkově*. Sborník Napoleonské výstavy ve Slavkově 1931, str. 57.—65.

SEZNAM VYOBRAZENÍ

1. Bučovice.	Erb Sidonie Šlikovny.
2. Bučovice.	Exlibris Petřvaldských.
3. Holubice.	Snubní skupina Dominika Ondřeje z Kounic a Eleonory roz. hrab. ze Šternberka.
4. a 5. Nové Hvězdlice.	Erby na zámku a na faře.
6. Milonice.	Erb knížat Lichtenštejnů.
7. Pustiměř.	Erb Jana Očka z Vlašimě.
8. a b Slavkov.	Superelexlibris Kouniců-Rietberků.
9. Slavkov.	Znak městský na radnici.
10. Slavkov.	Znaky na bývalých domech šlechtických.
11. Vlčemilice.	Snubní erb Bernarda Ant. Brabanského z Chobřan a Johanny Sibilly Říkovské z Dobrčic.
12. Vyškov.	Erb biskupa Karla z Lichtenštejna.
13. Vyškov.	Erby biskupa Tasa z Boskovic, biskupství olomouckého a biskupa Stanislava Pavlovského.
14. Vyškov.	Erb Alexandra de Poglieti.
15. Vyškov.	Erby na hřbitovním kostele.
16. Vyškov.	Erby na svatojanské soše u hřbitova.

Tab. I.

E r b y :

Tab. II.

1. Protivce ze Záštřizl. Bohdalice.	1. Petřvaldských z Petřvaldu. Ivanovice a Račice.
2. Petra Bošovského z Polanky. Bošovice.	2. Barbory z Přeboz. Ivanovice.
3. Jana Šembery Černohorského z Boskovic. Bučovice	3. Kláry z Miletínska. Ivanovice.
4. Anny Krajsíky z Krajk. Bučovice.	4. Valdštejnů. Ivanovice a Račice.
5. Neznámého rodu. Bučovice.	5. Kláry z Hrádku. Ivanovice.
6. Rodu Salmů. Bučovice.	6. Elišky Štěbovské z Koválovců. Ivanovice.
7. Jana Herolta z Popůvek a na Mouřinově. Bučovice.	7. Anny ze Šumvaldu. Ivanovice.
8. Bystřických z Ojnic. Bučovice.	8. Markéty Okrouhlické z Knínic. Ivanovice.
9. Vavřince Pukla-Plucara. Bučovice.	9. Barbory z Borovnice. Ivanovice.
10. Justinky Mincerovy. Bučovice.	10. Antonína Parize. Ivanovice.
11. Hynka Pacáka z Pačlavic a na Šardičkách.
Dobročkovice.	11. Jana Foncuna. Ivanovice.
12. Hrab. od sv. Jiří a z Dězinku. Heršpice.	12. Adama st. Věžníka. Koberice.
13. Erb ve statku Hrachovcově. Chvalkovice B.	13. Kašpara Lukavického z Lukavice. Krásensko.
14. a 15. Erby ve statku Přiblíškově. Chvalkovice B.	14. Pogrelů z Gegele a na Milešovičích. Lovčičky.
16. Kateřiny Žalkovské. Chvalkovice B.	15. Neznámý. Nevojice.
17. Bojakovských z Knurova. Chvalkovice B.	16. Malíře Ondřeje Vítkova. Podbřežice.
18. Kropáčů z Nevedomí. Ivanovice.	17. Žabků z Limberka. Račice.
19. Pražmů z Bílkova. Ivanovice.	18. Kateřiny Ulštorfarovny z Němčí. Račice.
20. Bukůvků z Bukůvky. Ivanovice.	19. Biskupa Stanislava I. Turzy. Vyškov.
21. Ester Syrakovské z Pěrkova. Ivanovice.	20. Kokorských z Kokor. Vyškov.
22. Johanky Zubovny z Myslečovic. Ivanovice.	21. Neznámý. Vyškov, dům č. 43.
	22. Záviše z Víckova. Nové Zámky.
	23. Johanky z Háje. Nové Zámky.

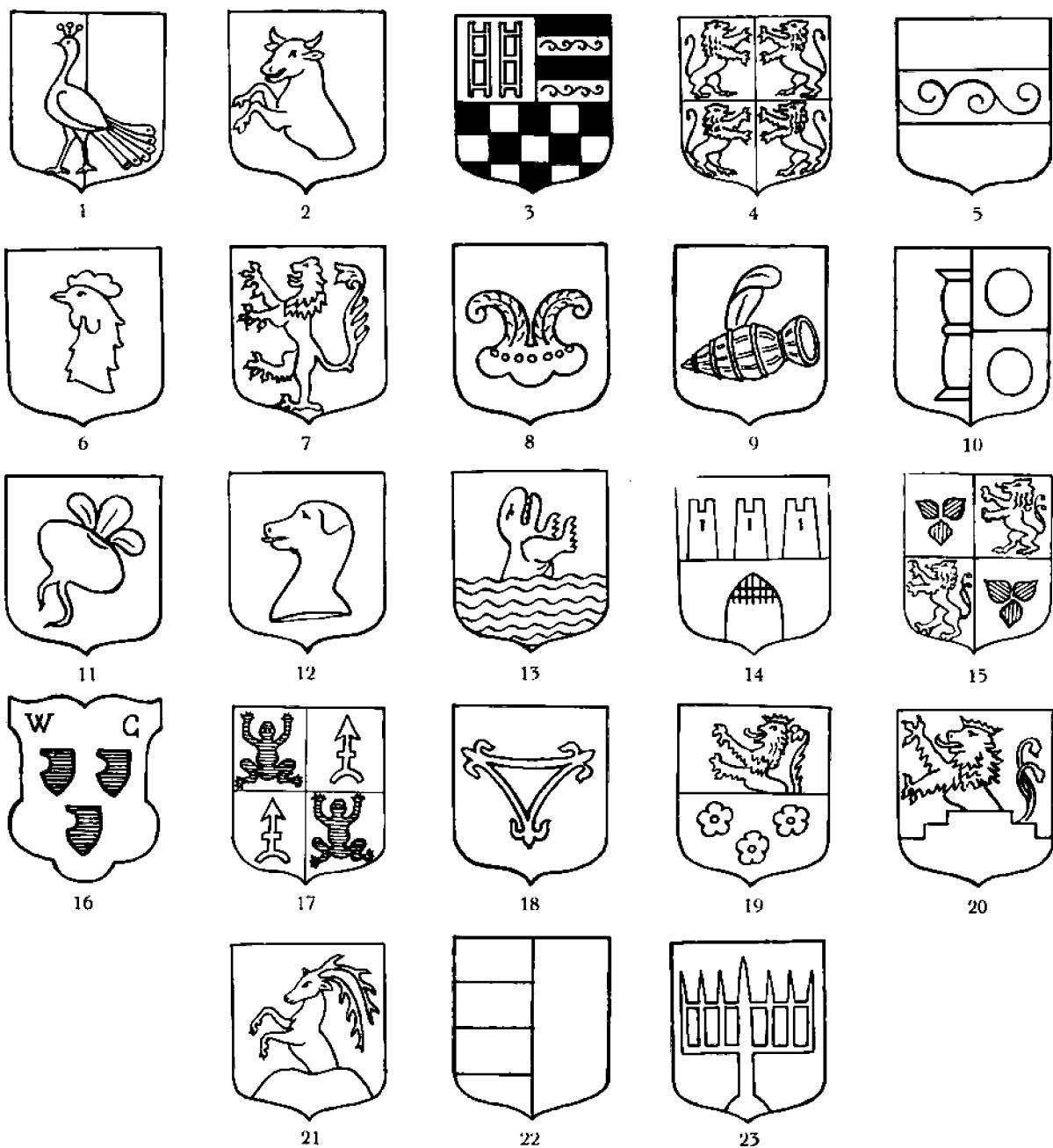
Tab. III. Krb s erby na zámku v Račicích.

TABULKA I.

ERBY NA VYŠKOVSKU.
(Kreslil Al. Procházka.)

T A B U L K A II.

E R B Y N A V Y Š K O V S K U.

(Kreslil Al. Procházka.)

T A B U L K A III.

K R B S E R B Y N A Z Á M K U V R A Č I C Í C H.
(Štoček zapůjčilo ředitelství Zem. musea v Brně.)

Sdělení redakce.

Na přípravě 5dílného „Vlastivědného sborníku okresu vyškovského“ prací domácího učitelstva usnely se před několika lety obě okresní jednoty „Komenský“ i „Budeč“ v hejtmanství. Hospodářská tiseň dneška znemožnila však vydati dílo podle prvního plánu po celých svazcích.

Aby však myšlenka „Vl. sborníku“ přece se přiblížila k uskutečnění, zmocnila loňská křenovická porada spolupracovníků redakci uveřejňovat podle dostupnosti peněžitých prostředků hotové již statí samy o sobě tak, aby aspoň po částech dostaly se jednotlivé svazky do rukou učitelstva.

Tyto částečné edice budou jednotnou úpravou a číslováním uzpůsobeny, aby je bylo možno v knižní celek přifadit.

Bude ovšem záležet na úsilí, jaké vyvine učitelstvo na okrese pro odběr sborníku a jak tím zajistí finančně tento svůj kulturně významný půdník stavovský.

Neboť náklad díla jest určen tak, aby kryl po 1 exempláři potřebu každé

učitelské,
[redakce]
žákovské a
veřejné obecní knihovny v okrese

Na soukromé zájemce čítáme jen s nepatrnným počtem výtisků.

Může být tedy snadno celý náklad ihned rozebrán.

Redakce doufá, že učitelstvo v okrese uvítá edice „Vl. sborníku“, poněvadž zpřístupní se mu bohatý materiál památkový domácího kraje a tím postaví vlastivědné a dějepisné vyučování na potřebný pevný základ, jaký pro ně požadují učebné osnovy.

Podle učebních osnov musí být učeno na obecné škole o památkách jak ve vlastivědě (3., 4. a 5. šk. rok), tak v dějepise (6., 7. a 8. šk. rok).

Učebné osnovy přikazují:

a) ve vlastivědě: „Vypravování o minulosti domova, opřené pokud možno o **DOMÁCÍ PAMÁTKY A POZUŠTATKY**, připojuje se všude, kde jím lze vhodně doplniti učivo kterékoliv.“

b) v dějepise: „Mládež má zvěděti, jak praotcové žili.“

„Bud věnována zvláštní pozornost dějinám kulturním!“

„Dochované pozůstatky a památky minulosti jsou **VÝCHODISKEM NEJVHODNĚJŠÍM.**“

[redakce] „Bud přihlíženo k náležitému poučení o ochraně památek historických a uměleckých.“

K dosažení tohoto cíle určují osnovy:

„...ať je po ruce všechna k tomu vhodná literatura a učitelský sbor **DOPLŇUJ STÁLE TYTO POMŮCKY...**“

To jest naprostě jasný příkaz zavazující ku plnění jak učitele, tak orgány dozorčí.

Stati „Vlastivědného sborníku“ vám umožní tomuto příkazu dobře vyhověti.

★

Redakce žádá správy školní, aby objednávky pro svůj obvod školní učinily pokud možno brzy a hromadně, aby se ušetřilo výloh na poštovném.

U objednávky aspoň 3 exemplářů nebude poštovné účtováno.

[redakce] Přihlaste se k odběru všech dalších částí sborníku, aby mohl být náklad příštích čísel ustálen a vydání urychleno.

★

Jako pomůcku na vyučování ve třídě pro učení o erbech vydáváme současně obrazovou tabuli (60 cm × 90 cm), na které jest přehledně otištěno všech 73 erbů s potřebnými pro žáky údaji.

Cena tabule „Erby“ jest (mimo balné 1 Kč a poštovné 1 Kč) 7— Kč.

★

Tuto obrazovou tabuli obdrží za premii školy, které objednají sešitů „Erby“ najednou:

- 3 exempláře . . . za poloviční cenu (jen s náhradou poštovného),
- 5 exemplářů . . . zdarma (s náhradou poštovného).

UČITELSKÁ JEDNOTA »BUDEC« NA VYŠKOVSKU

vydala svým nákladem

»VLASTIVĚDNOU PŘÍRUČKU SOUDNÍHO OKRESU VYŠKOVSKÉHO.«

Stran 100. Cena vázaného výtisku 6 Kč.

*Objednávky vyřídí FRANTIŠEK KUPKA, ředitel obecné
školy ve Vyškově.*

UČITELSKÁ JEDNOTA »KOMENSKÝ« NA SLAVKOVSku-BUČOVSKU

vydala svým nákladem

»PAMÁTKY Z BITVY U SLAVKOVA R. 1805.«

*Napsal ALOIS PROCHÁZKA. — Stran 50 a 20 celo-
stránkových obrazových tabulek. — Cena českého vydání 5 Kč,
s výtahem německým nebo francouzským po 6 Kč. — Objednávky
vyřídí redakce tohoto sborníku.*